

**КОМПЕТЕНЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
ПО ЗАСТОСУВАННЮ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ**

Стаття присвячена розгляду правозастосовчої діяльності органів охорони кордону та компетенції персоналу її посадових осіб по застосуванню зброї. Проаналізовано зміст компетенції персоналу Державної прикордонної служби України по застосуванню вогнепальної зброї.

Ключові слова: силові заходи, вогнепальна зброя, компетенція, Державна прикордонна служба України, правоохоронні органи.

Постановка проблеми. На Державну прикордонну службу України (далі – ДПСУ) покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні [1, ст.1]. Вагомим чинником правопорядку на державному кордоні України є припинення правопорушень, для цього, персонал ДПСУ наділяється повноваженнями застосовувати вогнепальну зброю [1, ст.21]. Успішне виконання завдань правоохоронного органу в цілому залежить від успіху кожного співробітника. В даному випадку важливою є компетенція персоналу ДПСУ по застосуванню вогнепальної зброї.

Ступінь наукової розробки проблеми. Даній темі присвячені дослідження вчених-юристів О.М. Бандурки, А.П. Коренева, Б.М. Лазарева, В.В. Лазарева, М.І. Єропкина, Д.Н. Бахраха, В.Б. Авер'янова, Л.Г. Чистоклетова, Т.О. Коломоєць, Ю.А. Тихомирова, О.С. Фролова, А.Г. Братко, А.Т. Комзюка. Однак, комплексного дослідження змісту компетенції персоналу Державної прикордонної служби України по застосуванню вогнепальної зброї не проводилося. На нашу думку, для продовження праці науковців необхідно дослідити взаємозв'язок правозастосовчої діяльності органів охорони кордону та компетенції персоналу її посадових осіб по застосуванню зброї.

Виклад основного матеріалу. Поняття «компетенція» походить від латинського *competere* – добиватися, відповідати, підходити. В даний час визначається як сукупність встановлених нормативно-правовими актами прав і обов'язків (повноважень) органів та посадових осіб [2, с.53-59].

Компетенція органів держави реалізується в їх діях по приведенню конкретних юридичних фактів у відповідність до адміністративно-правових норм і прийнятті державно-владних рішень, що являє собою вирішення, на основі

норм адміністративного права, індивідуальних управлінських питань [3, с.23].

Державний орган являє собою складно-організовану систему, яка призначена для здійснення функцій держави. Для цього він наділяється необхідними владними повноваженнями, має відповідну структуру, номенклатуру посад, діє у певних територіальних межах, володіє необхідними матеріальними та технічними засобами [4, с.20-21]. Крім того, він наділяється обов'язками забезпечення та контролю виконання встановлених законодавством правових приписів всіма суб'єктами, яким вони адресовані, гарантує їх захист від порушень, а також наділяється правами, які необхідні для забезпечення виконання своїх обов'язків, в тому числі правом на примус.

При цьому, для державних органів реалізація встановлених прав, які забезпечують виконання ними обов'язків – суворо обов'язкова – а не виконання обов'язків тягне настання відповідальності, в силу цього державні органи можна назвати не органами застосування права, а органами правозобов'язаними застосовувати право. «Державний орган служить державі, діє від її імені і тому володіє диспозитивністю у відношенні користування своїми правами; він зобов'язаний реалізувати їх, якщо цього потрубують інтереси держави» [5, с.50]. Публічна сфера передбачає об'єднання прав і обов'язків в формулу «повноваження» як правообов'язок, який неможливо реалізувати в публічних інтересах [2, с.56, 57].

Необхідно підкреслити, що так як державний орган має відповідну структуру, номенклатуру посад, а відповідно до цього посадових осіб, через яких він здійснює застосування права, тому державний орган і посадова особа даного органу є тотожними поняттями, тобто державний орган може представлятися посадовою особою.

Аналогічно, якщо державний орган застосовуючи право виступає від свого імені, так і від імені держави, значить і посадова особа даного

органу, застосовуючи правову норму до об'єкта застосування, виступає не лише від імені державного органу, але і від імені держави, тому вимоги посадової особи до об'єкта застосування права рівнозначні з вимогами держави і обов'язкові для виконання.

У відповідності до вищевикладеного, факт вчинення протиправного діяння є підставою для виконання обов'язків державним органом, або його посадовою особою по припиненню дій правопорушника і застосування, закріпленої в законодавстві відповідної правової норми. Забезпечити правопорядок, попереджувати і припинити правопорушення не можна без державно-владного рішення повноваженого органу.

Звичайно, така реалізація правових норм потребує від суб'єктів застосування суворого дотримання законності – як волі суспільства, яка виражається в точному і неухильному виконанні законів всіма суб'єктами права. Важлива особливість правової держави – верховенство закону. «компетентні органи і особи в процесі вирішення управлінської функції можуть застосовувати норму тільки в межах наданих їм повноважень і у відповідності з «духом» і «буквою» норми... Правильно зрозумілі правила застосування норми – гарантія охорони прав і законних інтересів громадян» [3, с.26].

В результаті, компетенція державних органів є з одного боку – вказанням території дозволених дій відповідного державного органу при застосуванні права, а з другого боку – вказанням меж заборон, за які немає права вийти державний орган.

В даному зв'язку я поділяю думку авторів, які рахують що компетенція державних органів окреслюється перш за все впливом на певні сфери суспільного життя на які повинна бути направлена діяльність того чи іншого органу, і на ту державну функцію, яку він зобов'язаний та має право здійснювати застосовуючи до даного кола суспільних явищ [5, с.43]. в силу цього, кожен державний орган має свою визначену компетенцію, яка полягає в межах: «дозволено тільки те, що дозволено законом» [6, с.12, 13].

Так, державний примус до якого відноситься право на застосування вогнепальної зброї, входить в компетенцію далеко не всіх державних органів, а тільки визначеної категорії: державних органів примусу, або спеціального апарату примусу. «Саме держава встановлює систему юридичних норм, які регулюють найбільш важливі відносини між людьми. Держава створює

систему специфічних органів, покликаних охороняти дані норми від порушень» [7, с.3].

Однією із гарантій дотримання законних інтересів суспільства, прав і свобод людини, виступають від особи держави правоохоронні органи, які для виконання конституційних, законодавчих та інших правових норм, в межах своєї компетенції, і притаманних їм правових форм та методів роботи здійснюють специфічну правоохоронну діяльність. Для забезпечення вказаних гарантій дані органи наділяються визначеними правами і обов'язками, а оскільки порушником законних інтересів особи і суспільства являється людина, то і заходами примусу.

Певним правоохоронним органам (силовим чи спеціалізованим), законом дозволено застосовувати особливі заходи примусу, а саме: фізичну силу, спеціальні засоби, і в якості крайнього заходу, вогнепальну зброю [1, ст.21]. В даному зв'язку специфічним є те, що державні органи та їх посадові особи, до компетенції яких належить застосування вогнепальної зброї, у певних об'єктивних обставинах не могли б виконати обов'язки, покладені на них суспільством і державою, без наявності вказаного права.

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення [1, ст.2]. Будучи державним органом управління, прикордонна служба наділяється державно-владними повноваженнями і правозастосовчою компетенцією для здійснення правоохоронної, спеціальної та оборонної функції, забезпечення законності і правопорядку суспільних відносин на державному кордоні. Це один із державних «інструментів» втілення приписів нормативно-правових актів в життя.

Органи прикордонної служби в процесі правозастосовчої діяльності використовують правові норми різних галузей права, але виходячи із специфіки охорони державних кордонів, частіше використовуються адміністративно-правові норми тому, що їх застосування здійснюється у всіх сферах суспільних відносин.

Право на застосування вогнепальної зброї в діяльності органів ДПСУ посідає важливе місце, оскільки воно пов'язане з реалізацією покладених на дані органи функції по припиненню суспільнонебезпечних дій визначеного характеру, а наслідки застосування вогнепальної зброї можуть бути найтечими: від завдання фізичної шкоди до позбавлення життя правопорушника.

Виходячи із принципу законності, який включає не тільки право, але й обов'язок компетентних органів та їх посадових осіб застосо-

вувати адміністративно-правові норми, можна зробити висновок, що органи охорони кордону не мають права відмовитись від будь-яких дій що складають предмет їх діяльності при реалізації своїх обов'язків, так як незастосування норми у випадках передбачених законом, буде порушенням законності [3, с.26]. Внаслідок чого, дані органи під час припинення протиправного діяння зобов'язані застосовувати дозволені заходи примусу, серед яких дозволим і об'єктивно необхідним для припинення суспільно небезпечного діяння визначеного характеру, є застосування вогнепальної зброї. В результаті можна аргументовано стверджувати, що застосування вогнепальної зброї – це «і п професійна прерога-тива, і необхідність» [8] органів охорони кордону.

Як було розглянуто, кожен державний орган має відповідну структуру і номенклатуру посад. «Посадою називається офіційно встановлений комплекс обов'язків і відповідних їм прав, який визначає місце і роль службовця в державному органі» [9], в силу цього посада включає в себе частину компетенції державного органу, а особа, яка займає визначену посаду є посадовою особою.

Реалізуючи право на застосування вогнепальної зброї, персонал органів охорони кордону забезпечують його функціонування виходячи із своєї компетенції, яка також, як компетенція державного органу, визначається шляхом вказання на: сферу суспільного життя, яка є об'єктом діяльності персоналу ДПСУ; державну функцію, яка здійснюється ними в цій сфері суспільних відносин; конкретні повноваження та об'єкти застосування, на які дані функції розповсюджуються.

Сфера суспільних відносин, в якій можливе застосування зброї – неправомірне поведінка індивідів, яка проявляється у посяганні на життя, здоров'я, фізичну свободу людини, суспільну та державну безпеку, на власність (як життєво важливі інтереси суспільства), а також у втечі з місць тримання затриманих, і осіб, яких застали при вчиненні тяжкого злочину та їх насильницьке звільнення [10, п.2.5.2].

Державна функція, яка здійснюється персоналом органів охорони кордону в даній сфері суспільного життя – припинення вчинення суспільно небезпечного діяння та затримання правопорушника.

Конкретні повноваження – право на застосування вогнепальної зброї проти особи, які чинять суспільно небезпечні дії і право їх затримання.

Об'єктом застосування вогнепальної зброї є особа, яка чинить суспільно небезпечні дії.

З огляду на вищевикладене варто зазначити, що застосовуючи вогнепальну зброю відносно об'єкта застосування, військовослужбовець ДПСУ діє від імені держави та застосовує вогнепальну зброю у крайніх випадках, якщо інші заходи вичерпані або їх застосування для усунення небезпеки неможливі, – це є його прямим обов'язком. «Воля суб'єкта застосування повинна виразитись назовні. В іншому випадку вона не буде сприйнята тими, до кого вона звернена, а тому не потягне ніяких юридичних наслідків» [11, с.50], і, якщо вимогу про припинення суспільно небезпечних дій не підкріпити правом на застосування сили (у випадку відмови виконати вимоги), то вона «перетворюється в кращому випадку у побажання, заклик, і тому подібне, а в гіршому випадку – у пусте струшування повітря пустим звучанням» [12, с.65]. До того ж, протидія вимогам посадової особи є перешкодою виконання не лише його функціональних обов'язків та державного органу перед державою, а держави перед суспільством.

Отже, можна аргументувати, що військовослужбовець ДПСУ, за допомогою застосування вогнепальної зброї, впливає на поведінку особи, яка чинить суспільно небезпечні дії, тим самим прагне досягнути цілі яка міститься в правових нормах по недопущенню здійснення даного правопорушення, і владно ревілізує право на приведення протиправної поведінки суб'єкта у відповідність із загальноприйнятими та санкціонованими державою нормами поведінки в суспільстві, а при продовженні протиправного діяння – припинення правопорушення і затримання порушника.

У відповідності до цього вважаємо, що факт вчинення суспільно небезпечного діяння є підставою для персоналу органу охорони кордону, а також державного органу, виконати свій обов'язок по примусу правопорушника до відмови від протиправного діяння, застосовуючи для виконання обов'язку закріплену у законодавстві норму примусу – право на застосування вогнепальної зброї.

Без сумніву, що наслідки застосування вогнепальної зброї для правопорушника можуть виражатись у заподіянні шкоди здоров'ю, або позбавленні його життя. Згідно чого, правомірність дій посадової особи, яка безпосередньо виконує обов'язки державного органу, а також і держави по реалізації права на застосування вогнепальної зброї, повинна бути підкріпленою, перш за все, нормами які виключають злочинність діяння з боку правозастосовця.

Крім цього, під час припинення суспільно небезпечного діяння військовослужбовець ДПСУ піддає себе небезпеці. Згідно з цим, основний принцип права на застосування вогнепальної зброї повинен полягати у тому, що «той, хто більше інших ризикує собою для суспільства, повинен в першу чергу отримувати захист від даного суспільства та компенсацію за свої жертви» [13, с.41]. Інакше кажучи, правовий захист правозастосовця вогнепальної зброї повинен бути адекватним небезпеці служби.

Захист хиття і здоров'я персоналу ДПСУ, правомірність заподіяння ними шкоди правопорушнику під час припинення суспільно небезпечного діяння, під час його затримання, протидії опору, а також заподіяння шкоди при певних обставинах, іншим охороняємим державою інтересам, відображені в Українському законодавстві нормами кримінального права під такими поняттями як: «необхідна оборона», «затримання особи, яка вчинила злочин» та «крайня необхідність» [14, Ст.36, 38, 39]. На мій погляд, для персоналу ДПСУ дані норми є компетенційними, оскільки вони забезпечують виконання ними своїх обов'язків. Основою встановлення компетенції є те, що співробітник повинен передбачити невідворотність заподіяння шкоди йому, захищамій особі, іншим охороняємим законом інтересам, та застосувати захистні дії і вимушено заподіяти шкоду правопорушнику. У випадку необхідності, для відвернення великої шкоди, неминуче заподіяти шкоду іншим охороняємим державою інтересам.

Всім громадянам держави надається рівне право на захист. Відповідно до статті 24 Конституції України всі особи рівні перед законом і судом, держава гарантує рівність прав і свобод людини незалежно від посади чи будь-яких інших обставин. Крім того, відповідно до статті 27 Конституції України, кожний має право захищати свої права і свободи всіма способами, які не заборонені законом [15].

Персонал ДПСУ є повноправними громадянами держави, відповідно, дія перерахованих норм кримінального права, що виключають злочинність діяння під час припинення суспільно небезпечних діянь, розповсюджується на даних співробітників не тільки при виконання службових обов'язків, а й у повсякденному житті.

Враховуючи вищесказане, можна зробити такі **висновки**:

Застосування вогнепальної зброї органами ДПСУ у сфері правозастосовчої діяльності з охорони правопорядку на державному кордоні є

особливим видом державного примусу, як виконавчо-розпорядчого державного органу, призначенням якого є припинення суспільно небезпечних дій.

Безпосередньо застосування вогнепальної зброї органами охорони кордону здійснюється через їх посадових осіб – персонал ДПСУ.

Застосування вогнепальної зброї персоналом ДПСУ є результатом прояву їх державновладних повноважень в межах особливих охоронних відносин, які складаються у сфері державного управління і охоплюють компетенцію, обов'язки та права співробітників органів охорони кордону.

Подальшого наукового дослідження потребує питання змісту правових основ застосування вогнепальної зброї персоналом ДПСУ.

Список літератури

1. Закон України "Про Державну прикордонну службу України" // ВВР. – 2003. – № 27. – Ст. 208.
2. Тихомиров Ю.А. Теорія компетенції. – М., 2001. – С. 53-59.
3. Коренев А.П. Вимоги правильного застосування норм адміністративного права // Правознавство. – № 6. – 1973. – С. 23.
4. Лазарев В.В., Левченко І.П. Правозастосовча діяльність органів внутрішніх справ. Навчальний посібник. – М., 1989. – С. 20-21.
5. Лазарев Б.М. Про компетенцію органа радянської влади // Радянська держава і право. – № 10. – 1964. – С. 50.
6. Братко А.Г. Заборони в радянському праві. – Саратов: Видавництво Саратовського університету, 1979.
7. Братко А.Г. Правоохоронна система (питання теорії). М.: Юрид. літ-ра, 1991.
8. Кайкендолл Дж. Л. Поведение полицейского при исполнении служебных обязанностей // Сб. пер. «Организация и деятельность полиции зарубежных стран». ВНИИ МВД СССР – М., № 203. – С. 9.
9. Лихолоб В.Г. Правосвідомість працівників органів внутрішніх справ і її значення для зміцнення соціалістичної законності // Праці Київської вищої школи. Випуск 10. 1976. С. 38.
10. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони

України: Наказ Адміністрації ДПСУ 21 жовтня 2003 р. № 200. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2003 р. за № 963/8284. [Електронний ресурс] : Законодавство України / Правова серія «Інфодиск». – К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); кольор. – Системні вимоги: Pentium-233; 32 mb RAM; CD-ROM Windows 95OSR/98/NT SP6/2000/XP. – Назва з титул. екрану.

11. Коренев А.П. Акти застосування норм радянського адміністративного права // Правознавство. - № 2. - 1971. - С. 50.

12. Дюрягін І.Я. Громадянин і закон. - М.: Юрид. літ-ра, 1991.

13. Хайнц А. Забезпечення поліцейських чиновників під час несення служби і деякі додаткові заходи // Збірник перекладів ВВП МВС СРСР. - № 228. - М., 1974. - С. 41.

14. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-те вид., НЗ4 переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2006. – 848 с.

15. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>

Стаття надійшла до редколегії 26 травня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії М.К. Якимчуком.

Khoma V.O., Lyashuk R.M.

Jurisdiction of personnel of State Border Guard Service of Ukraine is on application of shooting-iron

Summary

The article is devoted consideration of law usage activity of organs of guard of border and jurisdiction of personnel of it public servants on application of weapon. Maintenance of jurisdiction of personnel of State border guard service of Ukraine is analysed on application of shooting-iron.

Keywords: force measures, shooting-iron, jurisdiction, State Border Guard Service of Ukraine

Хома В.А., Ляшук Р.Н.

Компетенция персонала Государственной пограничной службы Украины по применению огнестрельного оружия

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению правоприменительной деятельности органов охраны границы и компетенции персонала ее должностных лиц по применению оружия. Проанализировано содержание компетенции персонала Государственной пограничной службы Украины по применению огнестрельного оружия.

Ключевые слова: силовые меры, огнестрельное оружие, компетенция, Государственная пограничная служба Украины